

Anbragte børn og fællesskaber- set som SOCIAL KAPITAL.

Af Inge Marie Skaarup

Man skal beskytte børnene mod at miste deres tættere netværk, dem man stoler på. Lige pludselig går systemet ind og ødelægger mere end det nogle gange gavner ved at fjerne alle de basale netværk, vi har (...)eg synes god, man kunne lave det mere lempeligt og sige OK, denne institution vil du så måske ikke bo på, men så må vi finde én, der er i det område, så du kan bevare din skole og din søster (TABUKA), 2005, p 199)

Citatet er fra undersøgelsen TABUKA- tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge.ⁱ Her fortæller 39 voksne, som tidligere har været anbragt, deres historier i forbindelse med anbringelse. Trods aldersspredning fra 30-60 år, er der stor ensartet hed i materialet. Centrale temaer i undersøgelsen er: *respekt for børn som aktive medlevende mennesker, aktiv indsats i forhold til børnenes problemer, kontinuitet, isolation, undgå overgreb, de professionelle bør være menneskelige, mere relation og mindre institution, bevare vigtige relationer i barnets liv, stoppe mobning og udnytte skolens potentiale, bruge fritidsaktivitetens netværk, stabilitet også efter anbringelsen (ibid.s.18-26)*

Ifølge ankestyrelsens anbringelsesstatistik 2011 er der 12.364 anbragte børn i Danmark.ⁱⁱ De tilhører gruppen af børn, som ifølge Lov om social serviceⁱⁱⁱ ”har særlig brug for støtte. Og de må betragtes som særligt udsatte, da deres situation er vurderet som så vanskelig, så de er fjernet fra deres hjem og anbragt på institution eller hos plejefamilie.

Lovgrundlag

Før jeg går videre med dokumentation fra andre rapporter vedrørende anbragte børn, vil jeg inddrage et par af servicelovens centrale formålsbestemmelser i forhold til gruppen af alle børn, og børn med særlige behov for støtte. De retslige forskrifter har en særlig status, da de har af karakter af en *universelt gældende social norm* som er bindende for den offentlige indsats på området. Målsætningen for samtlige servicelovens bestemmelser vedrørende børn og unge, er direkte og indirekte *inklusion og fællesskab*, således som det fremgår overordnet af § 19 i Lov om social service, der understreger såvel hensynet til fællesskabet, som det enkelte barn og dets særlige situation.

§ 19,1 kommunalbestyrelsen skal sørge for, at de opgaver og tilbud, der omfatter børn, unge og deres familier, udføres i *samarbejde med forældrene*, og på en sådan måde, at det fremmer børns og unges udvikling, trivsel og selvstændighed. Dette gælder både ved udførelsen af det generelle og forebyggende arbejde og ved den målrettede indsats over for børn, og unge med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller med et andet særligt behov for støtte.

Stk2: kommunalbestyrelsen skal udarbejde en *sammenhængende børnepolitik*, der har til formål at sikre *sammenhængen mellem det generelle og forebyggende arbejde* og den målrettede indsats over for børn og unge med behov for særlig støtte. Den sammenhængende børnepolitik skal udformes skriftligt, vedtages af kommunalbestyrelsen og offentliggøres.

Stk3.. som del af den *sammenhængende børnepolitik*, jf. stk.2 skal kommunalbestyrelsen udarbejde en plan for en sammenhængende indsats over for ungdomskriminalitet.

Stk.4. kommunalbestyrelsen skal sørge for, at den indsats, der iværksættes efter denne lov over for børn og unge med nedsat fysisk eller psykisk nedsat funktionsevne eller med et andet særligt behov for støtte, sættes i sammenhæng med den indsats, der iværksættes over for de samme børn og unge efter anden lovgivning.

Samme intentioner gentages, når vi når til de bestemmelser i serviceloven, som tager sigte på børn og unge med særlig behov for støtte:

§46,1 Formålet med at yde støtte til børn og unge, der har et særligt behov herfor, er at sikre at disse børn og unge kan opnå de *samme muligheder* for personlig udvikling, sundhed og et selvstændigt voksenliv, som deres jævnaldrende. Støtten skal ydes med henblik på at sikre barnets eller den unges bedste og skal have til formål at:

- 1) Sikre *kontinuitet* i opvæksten og et trygt omsorgsmiljø, der tilbyder nære og stabile relationer til voksne, bl.a. ved at understøtte barnets eller den unges *familiemæssige relationer eller øvrige netværk*
- 2) Sikre barnets eller den unges muligheder for personlig udvikling og opbygning af kompetencer til at indgå i *sociale relationer og netværk*
- 3) Understøtte barnets eller den unges skolegang og mulighed for at gennemføre en uddannelse (.....)

De forpligtelser, der er nævnt i § 46^{iv} i serviceloven gælder selvfølgelig også i forbindelse med anbringelse, hvor der ydermere i § 55 præciseres, at barnet under anbringelsen skal modtage

”omsorg, personlig støtte, socialpædagogisk rådgivning og behandling. Ved særlige behov kan der endvidere foretages undersøgelser og observation samt ydes terapi eller anden behandling”.

Rapporter fra SFI- det nationale forskningscenter for velfærd.

Hvordan ser det så ud med realisering af målene? SFIs store forløbsundersøgelser gennem de senere år giver et omfattende empirisk grundlag for at vurdere indsatsen.

I undersøgelsen ” *Omsorg for anbragte børn og unge – døgninstitutionens hverdag og vilkår*

(Egelund og Jakobsen, red. 2009)^v, som er et feltarbejde på ni institutioner, fremhæver institutionernes ansatte enslydende, at deres mål er at give ”*omsorg, tryghed, forudsigelighed, relationer, troværdige voksne, at børnene kan blive set, og at der kan blive taget hensyn til deres individuelle behov* (ibid. s. 21-23) under anbringelsen. Forfatterens observationer bekræfter, at pædagogerne i praksis bestræber sig på at yde de anbragte børn og unge omsorg, vel vidende, at det ikke kan blive den samme form for omsorg, som vil kunne opleves i en familie (ibid.s.49).

Rapporten peger her på, at institutionsløsningen ofte sætter sine grænser for

realiseringen af målsætningen om dybere relationer, idet bemanning, vagtplaner, og jobskifte kan modarbejde den nærhed og det kendskab til et barn, der muliggør tolkning af barnets behov (ibid. s. 133).

At institutionsløsningen med de mange ansatte i sig selv stiller ekstraordinære krav til de anbragte børn, fremgik af opslagstavlen på én af de undersøgte institutioners afdelinger. Børnene skulle forholde sig til 21 ansatte pædagoger, hvortil kom praktikanter, vikarer plus andre professionelle: socialrådgivere, psykologer og læger (ibid. s.158-59). Forfatterne peger her på uudnyttede muligheder i forhold til barnets hidtidige netværk. (ibid s.201). Ligesom der peges på nødvendigheden af at orientere sig ud i samfundet for at børnene og de unge kan tilegne sig færdigheder, som er nødvendige for at kunne begå sig uden for institutionen (ibid s.202).

Undersøgelsen *Anbragte børn og unge-en forskningsoversigt* fra SFI bygger på nyere dansk, nordisk og engelsk forskning fra 2003-2008.^{vi}

Denne rapport bekræfter ligeledes vigtigheden af *relationer*, De anbragte børn og unge har forventninger til pædagogerne, men særlig vigtig er relationen til forældre og andre familiemedlemmer, også selvom forældrerelationen kan være stærkt problematisk og ofte har været årsag til anbringelse. Ligeledes bekræftende understreges børnenes udsagn om forskellige *fællesskaber og netværk både på og uden for institutionen* som helt afgørende for deres tilfredshed med stedet. Netværk, som de ønsker pædagogernes hjælp til at styrke og vedligeholde. Rapporten konkluderer, at det handler om *et sammenhængende børneliv*, børnene har brug for pædagogernes hjælp til at bygge bro mellem de ofte stærkt opdelt arenaer, som barnet skal forsøge at få til at hænge sammen, således at der *skabes bæredygtige netværk* både indadtil og ud af institutionen. Når nuværende og tidligere anbragte refererer til relationer under anbringelse, er det således ofte med fokus på mangel af samme. Mange af de anbragte børn og unges liv bærer præg af *netværksfattigdom*. Dvs. fravær af mennesker, som den anbragte har tillid til og kan støtte sig til i svære situationer. De tidligere anbragte har oplevet manglende følelse af kærlighed, ærlighed, omsorg og hjertevarme fra de professionelle side under anbringelsen. Og kun få af de unge har oplevet, at dette har ændret sig betydeligt under anbringelsesforløbet, ligesom der sjældent er skabt bæredygtige relationer til professionelle voksne. Når det mere undtagelsesvist sker, beskrives relationen til den voksne til gengæld i positive vendinger, og etablering af et tillidsbånd fremstår i disse cases som en udvikling, der har skabt store forandringer hos den unge, f.eks. i forhold til selvopfattelse og mod på tilværelsen (ibid s. 170-175)

Sammenbrud i anbringelser af unge (Egelund m.fl.-2010)^{vii}, er den første store danske undersøgelse med dette særlige fokus, og viser at anbringelser afbrydes mod planen, dvs. bryder sammen i 44% af tilfældene, hvilket svarer til frekvensen i internationale undersøgelser. Dvs. at en anbringelse ligeså godt kan risikere at bryde sammen som at lykkes.

Rapporten baserer sig på en spørgeskemaundersøgelse af 227 unge mellem 13 og 18 år, som blev anbragt i 2004, og som blev fulgt til 2005-2008 ved spørgeskemaer til deres sagsbehandler. Årsager til sammenbrud deles op i tre former for processer: *systemprocesser*, *institutionsprocesser*, og *relationsprocesser*.

Systemfaktorer er f.eks. sagsbehandlerskift, eller *finansielle problemer*, der har vist sig som manglende økonomisk mulighed for den optimale anbringelse. Modsat ses også systemfaktorer også som årsager til vellykkede forløb. Det viser sig som *udfærdigelse af handleplan* (skal ske ifølge servicelovens § 141-min tilføjelse) og at den unge er enig i anbringelsen (anbringelse af en 15 årig forudsætter dennes samtykke, jf. servicelovens § 53, min tilføjelse.(ibid.s 13).

Institutionsfaktorer viser problemer ved selve anbringelsen af den unge. Familiepleje er sjældne ved anbringelse af unge, da de er på vej ud af familien, så det bliver oftest institutionsløsning.

Der opstår hyppigt *institutionelle parallelverdener*, da personale og de unge orienterer sig i forskellige retninger, og kammeratskabskredsen kommer til at betyde mest for den unge. En anden faktor er "*institutionel smittefare*" idet institutionen med belastede unge kan blive en læreanstalt i normbrydende adfærd (ibid. s.15). Endelig kan det, der var anbringelsesårsag også blive til udsnidningsgrund, idet de problemer og konflikter, som anbringelsen skulle bidrage til at behandle, fremføres af anbringelsesstederne som argument for, at anbringelsen ophører før tid. Som det tredje viser undersøgelsen også betydningen af *relationsprocesser* både "offentlige" og "private". Et gennemgående mønster i de unges fortællinger, er at forældrene er *betydningsfulde* på godt og ondt, og at de unge stort set under alle omstændigheder ønsker og forsøger at bevare en relation til forældrene under anbringelsen. Alligevel hører det til sjældenhederne, at der fra institutionen ydes hjælp til løsning af eventuelle konflikter her. *Kammeratskabsgruppen* betyder meget. Det gør den for alle i den aldersgruppe, men især under anbringelse, hvor den bliver et centralt netværk for den unge i en sårbar situation

Undersøgelsen peger her på det paradoks, at mange professionelle lægger vægt på relationen til den unge under opholdet, mens den unge mest beskriver fraværet af bæredygtig kontakt. Indirekte får de unges oplevelse af manglende kontakt også betydning ved brud, fordi der ikke er noget, der holder dem tilbage.. Omvendt tillægger de unge kontakten til de professionelle stor værdi, når det lykkes at etablere en bæredygtig kontakt, hvis præmis ifølge de unge er *ligeværdighed* og *gensidighed* (ibid s.16).

Undersøgelsen "*Det er jo min familie!- beretninger fra børn og unge i slægtspleje*. (Egelund m.fl. 2010). bygger på interviews med 15 slægtsplejeanbragte børn i alderen 13-20 viser et andet billede.^{viii}

Til forskel fra den *netværksfattigdom*, der er udbredt blandt anbragte børn, ses der markante forskelle blandt de slægtsanbragte børn. de er i modsætning til institutionsanbragte børn i udpræget grad præget af en *eksistentiel selvsikkerhed*, og stor klarhed over, hvor de hører til (ibid s. 107). Samtidig med at familiebandet eksisterer ved anbringelsen, udvikles det også under

anbringelsen. Helt centralt står også børnenes følelse af at være normale, at det var normalt, at de pga. problemer hjemme, blev anbragt f.eks. hos deres bedsteforældre, i modsætning til institutionsanbragte børn, som føler at de må skjule deres baggrund (ibid s. 114). De slægtsanbragte beskrives først og fremmest som helt normale børn med en unormal baggrund (forældre er f.eks. psykisk syge, alkoholikere eller døde). Rapportens konklusion er ikke, at slægtsanbringelser generelt kan være en erstatning for institutionsanbringelse, da der kan være forhold hos forældre og barn, som taler imod. Men uden at negligere disse forhold, ser det ud til, at slægtsanbringelser tjener til at modvirke nogle af anbringelsens indbyggede følgesvende så som *stigmatisering og tab af netværk og fællesskab* (ibid. s. 116) .

Sammenfattende om undersøgelserne:

Undersøgelserne viser, at institutioner, professionelle, og børnene omkring de centrale forhold er enige i målene før og under anbringelsen. Og der er enslydende udsagn om, at børnene søger afgørende og centrale behov opfyldt i fællesskab med andre børn både på institution, i skole og fritidsaktiviteter. Kontakten til forældre, familie og især søskende betyder også meget for dem, uanset de hjemlige forhold ofte er årsag til anbringelsen.

Rapporterne peger også på, at institutionalisering som foranstaltningsform i sig selv indebærer problemer, ja endda særlige belastninger for børnene og de unge.

Anbringelse som sådan (undtagen slægtsanbringelse) ser ud til at rumme elementer, som modarbejder opfyldelse af de lovbestemte formål om inklusion i samfundet og kan rumme ekskluderende elementer.. I stedet for kontinuitet og sammenhæng, er der hyppigt tale om *brud* i forhold til tidligere netværk, til skole og kammerater, og til forældre, dvs. relationer, som uanset baggrund, opfattes som centrale i det anbragte barns liv.

Det beskrives som et gennemgående træk, at børnene ikke i tilstrækkelig grad føler sig set, ligesom de oplever sig som unormale, således at anbringelsen modsat hensigten kan virke stigmatiserende. Modsat oplever de slægtsanbragte børn sig som normale børn, som blot er i en særlig situation.

Sammenholdt hermed må man konkludere, at en foranstaltningsform, der ifølge én af undersøgelserne lige såvel kan gå godt som dårligt, bør animere til overvejelser over aktuel praksis, og ændring heraf. Det positive er, at rapporterne også giver eksempler på vellykkede forløb. Der er således inspiration at hente i forhold til forbedring af praksis.

I hovedtræk er konklusionen, *at* det ifølge børnene er fællesskaber, der er afgørende for dem, både før under og efter anbringelsen, *at* der åbenbart er enighed herom både blandt børn og pædagoger, men at resultaterne generelt ikke lever op til målene. Og *at* institutionalisering i sig selv ser ud til at udgøre et problem i forhold til realisering heraf.

Så på trods af en entydig lovgivning, og på trods af de gode intentioner, tilsiger resultaterne ændring i det socialpædagogiske arbejde i retning af intensivering i arbejdet med fællesskaber. For at kunne arbejde målrettet med børnenes og de unges fællesskaber, kræves at de professionelle fællesskaber arbejder effektivt som katalysatorer for disse processer.

Fællesskaber som social kapital- en introduktion til Robert Putnam

Anbringelsesområdet er uhyre komplekst, og der er mange interessenter involveret. Med afsæt i lovgivningens intentioner, og de nævnte rapporters konklusioner vedrørende fællesskaber, vil jeg koncentrere mig herom og komme med bud på redskaber til fremme af arbejdet.

Forudsætningen for at en bestemt forståelse af et bestemt fællesskab, kan beskrives og deles med andre, er et fælles sprog og begrebsapparat, hvormed man kan identificere centrale elementer i fællesskabet generelt, og som samtidig giver mulighed for at præcisere forhold i det enkelte fællesskab specielt. Et fælles sprog er også en forudsætning for præcisering af og stillingtagen til, hvorvidt praksis i et bestemt fællesskab er befordrende eller hæmmende i forhold til beskrevne mål.

Her kommer den amerikanske sociolog Robert Putnams teori om fællesskaber forstået som social kapital ind i billedet. Hans centrale begreber, *fælles værdier, netværk og social tillid* kan bidrage til forståelse af vigtige elementer i ethvert fællesskab.

Ifølge Putnam baserer interessen for og vigtigheden af fællesskaber sig på den enkle sandhed, at deltagelse i fællesskaber har afgørende betydning for det enkelte menneske, som ellers vil være socialt hjælpeløst. At fællesskaber kan forstås som social kapital, betyder, at de via fælles værdier, netværk og social tillid har *styrke og potentialer*, som rækker udover den enkeltes formåen, og som kan brede sig til andre sammenhænge.

Putnams udgangspunkt, er at fællesskab som social kapital, skabes i mange sammenhænge, og på alle niveauer i et samfund, i det nære naboskab, i klubber, i børnehaver, i døgninstitutioner, familier, skoler, forvaltninger osv.

I hovedværket "*Bowling alone, The Collapse and Revival of American Community*" (2000)^{ix} beskriver han sammenhæng mellem fællesskaber på alle niveauer i samfundet. Formelle som uformelle som en forudsætning for sammenhæng overordnet i samfundet. Han mener, jf. titlen på bogen, at den manglende deltagelse i forskellige lokale fællesskaber, har været med til at sætte samfundets sammenhængskraft over styr. Det er et af de områder i hans teori, hvor han med rette er blevet kritiseret, da sådanne sammenhænge til en vis grad kan konstateres, men ikke bevises. Ligeledes kritiseres han for ved en for ensidig fokusering på fællesskaber, deres betydning og muligheder, at negligere den indvirkning *institutionelle, økonomiske og politiske* faktorer har på et samfund og dets organisationer, og dermed for dets sammenhængskraft.

Med disse kritikpunkter in mente, mener jeg stadigvæk, Putnam med enkle begreber, leverer et brugbart bud på værktøjer til beskrivelse og identificering af centrale forhold ved forskellige fællesskaber. Brugbarheden afhænger af nøjagtighed i den empiriske beskrivelse og analyse af de enkelte fællesskaber., hvilket også er en forudsætning for præcisering af sammenhængen mellem aktuelle fællesskaber og organisatoriske, økonomiske, politiske m.fl. faktorer

Fælles værdier- fælles normer for generaliseret gensidighed

Beskrives som en hovedhjørneste i forståelsen. Det er værdier, der eksisterer i kraft af alles tilslutning i et givet fællesskab. Putnam opererer med to typer af værdier: en *specifik* form for gensidighed, hvor der er tale om en samtidig udveksling af f.eks. kollegiale tjenesteydelser, der er af forholdsvis ens beskaffenhed. Du gør mig en tjeneste, og jeg gir det samme tilbage. Og en *generaliseret* form for gensidighed, hvilket henviser til et kontinuerligt bytteforhold, som indebærer gensidige forventninger om, at det gode, der ydes nu, tilbagebetales i fremtiden, ikke nødvendigvis af samme person, og heller ikke nødvendigvis med en ydelse af samme karakter, men dog en ydelse inden for en bestemt værdimæssig ramme, som alle anser for gældende. Den generaliserede gensidighed er således karakteriseret ved at være stærkere end den specifikke i forhold til skabelsen af et fællesskab og dermed social kapital. Idet den generaliserede gensidighed forudsætter gensidighed omkring et mere omfattende sæt af værdier, hvis det skal have en *samlende og styrende effekt*.

De fælles værdier udvikles kontinuerligt i det daglige samarbejde. Dvs. der er en nær sammenhæng med det andet begreb netværk, som forudsætter udveksling af værdier. Så omsætning af formulerede værdier til *fælles normer for generaliseret* gensidighed, forudsætter kontakt, kommunikation og en tillid til såvel fællesskab, som tiltro til at værdierne er pålidelige. Det vil sige, at man kan regne med, at det der er gældende i dag, også er gældende i morgen.

Man behøver ikke nødvendigvis mødes personligt, men der skal i hvert fald foregå en udveksling af kommunikation som forudsætning for, at fælles normer kan opstå. Dvs. at normerne skabes via kontakt og kommunikation (netværk) og samtidig må ses som en forudsætning for at fremme kontakt og kommunikation. Derved ses også sammenhæng til det tredje element *den sociale tillid* som netop bliver både forudsætning for og resultat af de fælles værdier og fællesskabet omkring dem.

Det centrale omkring fælles værdier er således *gensidigheden*, dvs. de skal have så megen gennemslagskraft, så de får en *styrende* funktion. Og de skal have så megen værdi for de aktører, der deltager, så de er indstillet på at *tilslutte* sig, og *underordne* sig de fælles værdier, som altså får forrang fremfor andre værdier. Gensidigheden betyder, at den enkelte føler en tilskyndelse til at iagttage de fælles værdier, fordi man ved, at man både yder og får. Med andre ord: tilslutning baseres på den vurdering, at den enkelte selv får mest igen ved at tilslutte sig, hvilket er en forudsætning for *indtræden, deltagelse og forbliven* i fællesskab.

Nedenstående eksempel fra en undersøgelse, jeg har foretaget af professionelle fællesskaber i århusianske børnehaver, er et eksempel på en sådan fælles værdi, som er til støtte for alle medarbejdere, og som udgør en del af et større sæt af værdier omkring gensidig kollegial støtte, som tilsammen udgør et samlet sæt af *fælles normer for generaliseret gensidighed*.^x Tilslutning hertil er ifølge de interviewede pædagoger en forudsætning for at indgå i, og forblive en del af det kollegiale fællesskab på stedet.

Pædagogerne beretter som én af deres helt faste værdier og som en del af daglig praksis, hvad de kalder for ”supervision til tiden”. Med det mener de, at ingen kollega, som i dagens løb har haft en oplevelse, som vedkommende har brug for hjælp til løsning af, skal gå hjem uden at have haft mulighed for at få vendt situationen med og dermed få støtte fra kolleger. Det er en norm opstået over tid, og en forudsætning for at være på det sted, at man tilslutter sig denne form for kollegial omsorg.

Den ens omsorg forudsætter altså den andens, det kan sagtens være forskudt over tid, det er ikke de samme, der får støtte over tid. Nogen har måske mere brug for det en periode end andre. Netop fordi normen ikke kun gælder i en specifik situation, men har videre udbredelse, bliver den et eksempel på *generaliseret gensidighed*.

Identifikation af centrale værdier for et fællesskab, giver således deltagere og omverden viden om værdier, der har så stor betydning, så de er styrende for fællesskabet. Og hvad der får deltagerne til at ønske at være med. Det er i den sammenhæng vigtigt at slå fast, at der ikke er tale om værdier, som alle på forhånd vil kunne tilslutte sig, som objektiv set *positive værdier*.

Et eksempel kan være en gruppe med kriminelle aktiviteter som *central værdi*. Det anses som positivt for de medlemmer, der har tilsluttet sig gruppens formål. Uden at der er tale om en værdi, som alle vil kunne tilslutte sig. Kortlægning af gældende værdier bliver derfor et vigtigt skridt i udvikling af et fællesskab, idet identificering af centrale værdier forudsætter stillingtagen til, hvorvidt man skal *bibeholde, justere* eller *afskaffe* disse.

Netværk- bonding og bridging.

Fælles værdier kan opstå i tilslutning til *beskeder, beslutninger eller dekretter*. Dvs. de skal *formuleres, formidles, forstås, og praktiseres*, ellers forsvinder de og erstattes af andre. Ethvert fællesskab uanset dets placering i samfundet kan bl.a. forstås og karakteriseres ved netværksdannelse. Forstået som interpersonel *kommunikation* og *udveksling* uanset formelt eller uformelt fællesskab. Putnam skelner således mellem den mere uforpligtende kontakt, og karakteren af de netværk, der kan betragtes som del af social kapital. Det der karakteriserer netværk, set som element i social kapital, er den *dynamiske sammenhæng* mellem netværket, fælles normer, og tillid til eksistensen heraf.

Disse netværk involverer ifølge Putnam næsten pr. definition gensidig forpligtelse. Og de er ikke i sig selv interessante som rene ”kontakter”. Dermed markeres også den tætte sammenhæng mellem netværksdannelse og normer for generaliseret gensidighed. En identifikation af netværk i denne her sammenhæng vil derfor bero på deres sammenhæng med fælles normer.

Putnam skelner mellem de netværk, der dannes i et tæt dagligt fællesskab og samarbejde (*bonding*) idet de udgør det kit, som binder fællesskabet sammen. Herover for står de netværk, som eksisterer på tværs af fællesskaber og institutioner, og som har en karakter af at være brobyggende (*bridging* Putnam tillægger de tætte daglige fællesskaber størst betydning i forhold til at klare dagen og vejen (*getting along*). Mens han anser de brobyggende for at være vigtigst i forhold til udvikling (*getting ahead*).

Mht. udvikling vil brobyggende fællesskaber have stor betydning, men ofte vil tætte fællesskaber (*bonding*) netop være en forudsætning for modet til at indgå i brobyggende (*bridging*) fællesskaber.

Netværkene bidrager særligt med kommunikation på forskellig vis til at sikre kontinuitet, idet kommunikationen bidrager til, og er en forudsætning for at *formidle, konsolidere og udvikle* fællesskabet.

Social tillid

Det tredje element i Putnams forståelse af fællesskaber som social kapital, er tillid. Med ordet *social* slås fast, at der ikke er tale om en tillid, der eksisterer *i blinde*, men en tillid, der netop er affødt af, at der er noget, man kan *regne med*. Man kan regne med, at den praksis, de værdier og det fællesskab, der eksisterede i går også er gældende i dag, og vil være det i morgen. Putnam skelner mellem, hvad han kalder "*tæt tillid*", dvs. den tillid man oparbejder i forhold til dem, man har personlige, måske daglige relationer til. Og så "*den tynde tillid*", som man kan have eksempelvis til samarbejdet med en bestemt forvaltning, eller institution, uden at man måske kender de konkrete samarbejdspartnere, men man har tillid til samarbejdet, da man ved, hvilke værdier institutionen står for, og måske har gode erfaringer fra tidligere samarbejdsrelationer.

De to definitioner på social tillid er vigtige i afdækning af fællesskaber og identifikation af social kapital, fordi de ligesom beskrevet ovenfor omkring netværk angiver forskellige kvaliteter i et fællesskab. De understreger ligesom fælles normer og netværk det dynamiske i begrebet, og vil også typisk være hinandens forudsætninger, da man kan forestille sig, at *tæt tillid* er en forudsætning for "*tynd tillid*". Helt konkret kan eksempelvis tillid til samarbejde i et dagligt fællesskab være forudsætning for tillid til "*den ukendte anden*" i et tværprofessionelt samarbejde med andre institutioner og professionelle.

Ligesom Putnam mener at brobyggende netværk og fælles normer for generaliseret gensidighed, som rækker udover et aktuelt fællesskab, har større betydning end de tætte, således mener han også, at "*den tynde tillid*" har større betydning end "*den tætte tillid*" fordi den rækker videre til det, han kalder for "*den generaliserede anden*"

Nedenstående klip fra min børnehaveundersøgelse viser omkring det tværprofessionelle samarbejde mellem børnehaver både betydning af tætte (*bonding*) og brobyggende (*bridging*) netværk, og *tæt/tynd tillid*. De ansatte i én af børnehaverne giver udtryk for faglig stolthed og glæde over at arbejde i netop den børnehave, de er ansat i, hvilket gir dem overskud og tillid til et tværprofessionelt samarbejde, hvor de kan bidrage med at deltage i skabelsen af nye fællesskaber

Pædagogerne i børnehaven var meget aktive i tværprofessionelt samarbejde, og gik til samarbejdet med de værdier, de prioriterede internt i børnehaven: højt fagligt niveau, nysgerrighed, åbenhed og lyst til samarbejde. De oplevede den glæde, at det tværprofessionelle samarbejde blev præget af de samme værdier, som var gældende i børnehaven, og at samarbejdet forbedredes, efterhånden som værdier konsolideredes, netværk blev stærkere, og tilliden til det tværprofessionelle samarbejde overførtes fra "*den tætte tillid*", som prægede det daglige samarbejde, og til nye samarbejdsrelationer.

Social kapital som forråd, der kan overføres

Social kapital kan altså opbygges, og eksistere som en slags *forråd*. Det sker over tid, fordi netop fælles normer for generaliseret gensidighed ikke opstår og manifesterer sig på en steds. Der er tale om en kontinuerlig proces, som udfolder sig i en gensidighed mellem aktuel praksis og eksisterende forråd. Dette forråd af social kapital kan *næres, konsolideres og udvikles*. Ligesom det kan *nedbrydes* og *forsvinde*. Som nævnt har bl.a. politiske, økonomiske og organisatoriske forhold betydning

Et eksempel er den børnehave, jeg nævnte i forbindelse med kollegial omsorg i form af ”supervision” til tiden”. Børnehaven havde mange flygtningebørn med store problemer og med forældre med store problemer. De interviewede pædagoger nævnte, at de på et tidspunkt var så hårdt pressede og ikke i egne rækker kunne mobilisere flere ressourcer, så beskeden til de lokale politikere var: ”Skaf flere ressourcer, eller vi går ned og hjem, og lukker og slukker.” De blev hørt. Det enkle eksempel viser, at selv et stærkt fællesskab har sine grænser og opbygges, eksisterer, udbygges, eller nedbrydes i tæt sammenhæng med omgivelserne. I eksemplet tæres der stærkt på fællesskabet, da mange af børnene har store problemer. Og en holdbar løsning afhænger af velvilje fra den politiske/økonomiske ledelse.

Social kapital kan også *overføres*, som illustreret i eksemplet oven for omkring det tværprofessionelle samarbejde. Eksemplet understreger det særlige ved de *brobyggende* netværk, idet de giver mulighed for *udbygning, konsolidering, ændring og spredning* af eksisterende netværk. Dette forhold har betydning, hvis man ønsker at udbrede en bestemt form for fællesskab, en bestemt måde at arbejde på og i det hele taget bestemte værdier.

Social kapital- et offentligt og et privat gode

Den sociale kapital i form af fælles normer, netværk og social tillid, som skabes i forskellige fællesskaber, eksempelvis i foreninger og institutioner af forskellig art betegner Putnam som ” *et offentligt gode*”. Samtidig betegnes den enkeltes udbytte som ” *et privat gode*”. Hermed fastslås, at *gensidighed* er både forudsætning for og resultat af den *sammenhængskraft*, som er nøglen til social kapital og fællesskab. Dvs. at den enkelte henter sit brændstof i form af lyst til at bidrage til fællesskabets værdier lige præcis dér, hvor f.eks. en døgninstitutionens formål (*det offentlige gode*) mødes med den enkelte ansattes lyst og interesse i at deltage. (*det private gode*).

Social kapital og fællesskaber som værktøj i arbejdet med anbragte børn og unge.

Viden om fællesskaber.

De rapporter, jeg refererer til, beskæftiger sig med alle typer af anbringelser. Arbejdet med fællesskabet omkring barnet og den unge, er naturligvis vigtigt, uanset om det drejer sig om familiepleje, institution eller anden form for opholdssted. Men uanset de forskellige udfordringer, der følger med at være henholdsvis plejefamilie, eller institutionspersonale, skal arbejdet baseres på

viden om, hvad der karakteriserer forskellige former for fællesskaber. En viden som i øvrigt skal anvendes i hele forløbet med et barn eller en ung. Et fællessprog vedrørende fællesskaber, som det jeg har introduceret til, er således en forudsætning for at kunne beskrive og dele viden i samarbejdet. Dermed bliver det også en forudsætning for at kunne begrunde egne opfattelser af et bestemt fællesskab, og efterfølgende træffe kvalificerede valg.

Systematisk beskrivelse af centrale værdier i et fællesskab og den betydning, det har i arbejdet med et barn eller en ung, skal altså indgå med vægt i det pædagogiske og sociale arbejde. Som jeg nævnte i gennemgang af fælles værdier og deres betydning, er identifikation af centrale værdier i et fællesskab ikke ensbetydende med en på forhånd stillingtagen til, hvorvidt der er tale om objektivt gode eller dårlige værdier. Ligesom identifikationen heller ikke nødvendigvis resulterer i enighed i forståelse hos alle aktører. Men en præcis forståelse giver en fælles platform for det videre arbejde. Pædagoger på en døgninstitution vil f.eks. sagtens kunne stå i den situation, at de ud fra *deres* forståelse vil fravælge et fællesskab, som et barn eller en ung tværtom finder meget vigtigt. Det kan være et fællesskab, som repræsenterer afstand til og modvilje mod skolegang, fordi barnet eller den unge har dårlige erfaringer med skolen. Dette tætte (*bonding*) fællesskab giver måske umiddelbart en nødvendig tryghed, men bremser i forhold til det brobyggende (*bridging*) netværk, som skolen repræsenterer. Det giver under alle omstændigheder pædagogerne vigtige informationer om barnet eller den unges situation og behov.

Professionelle fællesskaber

De professionelle fællesskaber på eksempelvis en døgninstitution er på forhånd defineret ved flere forhold, som på væsentlige områder adskiller sig fra de fællesskaber, som de anbragte børn og unge beskriver som vigtige i egen tilværelse.

Bl.a. eksisterer de professionelle fællesskaber i kraft af en *offentlig og retslig styring*, som indebærer mål for anbringelsen. Mål som skal indfries under bestemte organisatoriske, ledelsesmæssige, politiske og økonomiske forhold. Forløbet skal kontinuerligt beskrives og analyseres i henseende til disse mål, og afsluttes, når de er opnået. Disse bindinger influerer på forskellig vis på de professionelles arbejdssituation, herunder deres prioritering af arbejdet med børnene og de unges fællesskaber.

Flere af SFI rapporterne peger på, at døgninstitutionernes pædagoger og børnene og de unge udtrykker identiske ønsker for anbringelse, men ifølge rapporterne ender de ofte forskellige steder. Én af årsagerne skal søges i ovennævnte vilkår for arbejdets udførelse. Det er derfor lige så vigtigt, at de professionelles fællesskaber beskrives i forhold til hvilke værdier, der styrer også i egne rækker.

Med inddragelse af Robert Putnams begreber i beskrivelse af børnene og de unges fællesskaber, får de professionelle, herunder pædagogerne på døgninstitutionerne udviklet et fællessprog, og dermed grundlag for at kunne kombinere forskellige typer af netværk (tætte(brobyggende) så de tilsammen *støtter, opbygger, udfordrer og styrker* det enkelte barn, og den enkelte unge.

Pædagogerne skal således både mestre etablering af fællesskaber under opholdet, som skal give tryghed, og bringe videre (*bonding/bridging*), samtidig med, at de skal bistå børnene og de unge i

skabelse og vedligeholdelse af fællesskaber uden for institutionen, som også tilgodeser både behov for tilknytning her og nu, og bygger bro til nye muligheder (bonding/bridging).

Det er en voldsom opgave, især hvis den enkelte professionelle, socialrådgiver, eller pædagog både skal styre og udføre dette arbejde i praksis. Det nye for nogen, vil være at tænke i den helhedsorienterede indsats på en anden måde. Hvis en ung f.eks. oplever en bestemt fodboldklub, kammeraterne og dens leder som sit mest værdifulde netværk, og hvis det skønnes at være godt for den unge, bør arbejdet bestå i at styrke det, idet det både bringer den unge tryghed (bonding) til at klare situationen her og nu., og også kan have en brobyggende funktion (bridging) i mødet med kammerater fra forskellige miljøer. Således betragtet bliver klubben og dens leder ikke blot vigtige medspillere *uden for* institutionen som et supplement til arbejdet *inden for* murene. Men i stedet en del af den helhedsorienterede indsats for barnet og den unge, hvor fællesskaber uden for og inde i institutionen indgår i et hele.

Denne uddelegering af indsatsen ændrer ikke ved det ansvar, pædagogerne har for at samle trådene, men betyder at de skal tænke helhedsorienteret indsats bredere, og med inddragelse af aktører og fællesskaber omkring barnet og den unge.,

Denne ændrede måde at arbejde på, har også betydning for håndtering af det dilemma, det indebærer, at børnene og de unge anbringes pga. *problemer*, men skal videre ved hjælp af *ressourcer*. Dvs. der skal arbejdes med problemer og ressourcer på samme tid. Her viser styrken ved forskellige fællesskaber sig, forstået på den måde, at de med deres forskellige iboende muligheder kan støtte børnene og de unge på forskellig vis. Dermed bidrager forskellige fællesskaber til at opløse. hvad der umiddelbart ser ud som et dilemma, hvis arbejdet hovedsageligt påhviler pædagogerne i deres relation til det enkelte barn, eller den enkelte unge. Ved at inddrage forskellige fællesskaber, kan der i *ét* fællesskab fokuseres på at afhjælpe særlige behov eller problemer, *samtidig* med at barnet i *andre* fællesskaber oplever sig som et helt almindeligt barn, der er anbragt pga. nogle problemer, men som også har ressourcer at byde ind med.

Organisationsudvikling

Den enkelte organisation har sine særlige forudsætninger og sin særlige historie. I det professionelle arbejde skal håndteres modsætninger mellem det *styrbare* (organisationsopbygning, økonomi, handleplaner, vagtplaner m.m.) og det *ustyrkelige*, som er børnenes domæner (familier, kammerater, klubber, foreninger og skoler).

Ændringer i måden at arbejde på, sker som nævnt ikke på en studs og ved dekret. Forankring af bæredygtige fælles værdier, kræver som nævnt tid, og nøgleordet er *gensidighed*, som en forudsætning for at kunne fastholde og udvikle arbejdet med fællesskaber, som den ekstrabelastning, det også kan være, især til en start. De værdier, der skal fremmes bør være så attraktive at arbejde med, så alle føler trang til at tilslutte sig. Med andre ord bør det være så vigtigt i arbejdet for den enkelte, så fællesskabet som det Putnam kalder ” *et offentligt gode* ” også for den

enkelte ansatte opleves som et vigtigt ”privat gode”, som det giver mening at deltage i. Forudsætningen for organisatoriske ændringer også på det her område, kræver med andre ord, en så tydelig forankring af nye værdier i det professionelle fællesskab, så de som beskrevet får forrang for andre værdier.

Afsluttende

Med artiklen har jeg ønsket at vise, at en innovativ og kvalificeret tilgang til arbejdet med fællesskaber forudsætter brugbare redskaber. Og mener med introduktion til Putnams forståelse af fællesskaber som social kapital, at have peget på relevante begreber.

Også familie, venner, klubledere, lærere og private arbejdsgivere vil gerne bidrage i arbejdet med anbragte børn. Og de er som det fremgår, vigtige medspillere. Når jeg hovedsagelig har beskæftiget mig med de professionelle forpligtelser, skyldes det, at de professionelle som offentlig ansatte har klare lovbestemte rammer og forpligtelser. Og sidst, men absolut ikke mindst, at deres position giver dem magt til at definere og træffe beslutninger af vital betydning for de anbragte børn og unge.

Jeg vil slutte, som jeg begyndte- med at citere fra én af SFI rapporterne *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag* vedrørende børn og unge som kundskabsproducenter.

Det er desuden sådan, at de unge giver et mere nuanceret billede af sig selv som personer, end de stereotyper, de ofte kendetegnes ved, når professionelle og lægmænd taler om dem. De unge formidler et billede af sig selv på godt og ondt. De er ikke blot ”omsorgssvigtede” børn med ”antisocial adfærd”. De er også unge, der har energi, som klarer sig mod mange odds, som stræber efter at finde en god platform for et voksenliv, som har betydningsfulde sociale tilknytninger til familie og venner og er stærkt reflekterende over deres erfaringer og relationer. I professionelle præsentationer, bliver billedet af dem ofte fattiggjort ved de faglige terner for ” et problemfyldt liv”, som let kommer til at overse de unges mangesidige personligheder, ikke mindst de sider, der har med de unges potentialer og ressourcer at gøre. I deres egen beretning bryder de unge sådanne stereotyper og formindsker derved den fremmedgørelse, som mange almindelige mennesker og professionelle har over for ”unge med problemer”. Måske er det valget om at betragte de unge selv som de vigtigste vidensproducenter, der i særlig grad kræver begrundelse. Dette valg foretager vi på et normativt grundlag. De unge repræsenterer ”bruger eller klientperspektivet”. Det er på deres krop og sind, at socialpolitikken i sidste instans udmøntes. Kun via deres erfaringer og forventninger kan anbringelsessystemet for alvor blive ”demokratiseret (Egelund m.fl. 2010s 145-146)

ⁱ TABUKA-tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge (2005). 1. udgave. 1. oplag. Forlaget Børn og Unge.

ⁱⁱ Ankestyrelsen, anbringelsesstatistik. 2011

ⁱⁱⁱ Lov om social service nr.810 19.7.2012

^{iviv} Se lov om social service og Vejledning om særlig støtte til børn og unge, nr.11 15. februar 2011. (Vejledning nr. 3 til serviceloven)

^v Egelund, Tine, Jakobsen, Turf B. (2009) Omsorg for anbragte børn og unge- døgninstitutionens hverdag og vilkår, Akademisk forlag.

^{vi} Egelund, Tine, Christensen, P.S, Jakobsen, T.B., Jensen, T.G., Olsen R.F., (2009). Anbragte børn og unge- en forskningsoversigt. SFI- Det nationale forskningscenter for velfærd.

^{vii} Egelund, Tine, Jakobsen, Turf Böcker, Hammen, Ida, Olsson, Martin, Høst, Anders (2010) Sammenbrud i anbringelser af unge SFI- Det nationale forskningscenter for velfærd. R.F.

^{viii} Egelund, Tine, Jacobsen, Turf B, Steen, Lena (2010) "Det er jo min familie!" beretninger fra børn og unge i slægtspleje. SFI- Det nationale Forskningscenter for Velfærd.

^{ix} Putnam, Robert " Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community." 2000

^x Skaarup, Inge Marie (2009). Introduktion til social kapital og Robert Putnam.

Skaarup, Inge Marie (2008) Undersøgelse af nogle århusianske børnehavefællesskaber som social kapital (Videnscenter for børn og unge, VIA University College)

Skaarup, Inge Marie (2010) Børnehaver- pædagogiske fællesskaber som social kapital. Socialpædagogisk tidsskrift, september.

Inge Marie Skaarup

Socialrådgiver fra Den sociale Højskole Aarhus, og cand.scient.soc. Aalborg universitet (2005). Arbejdet som sagsbehandler og leder i Aarhus socialforvaltning gennem mange år. Fra 1994-2012 seminarielærer ved pædagoguddannelsen. Sideløbende holdt kurser og foredrag på efter-og videreuddannelse med fokus på professionsrollen i relation til socialpolitik, socialret, sociologiske og organisatoriske forhold. Skrevet artikler og bidrag til lærebøger for pædagoger om pædagogers rolle set i et samfundsmæssigt perspektiv. Siden 2002 arbejdet med SOCIAL KAPITAL bl.a. i Videnscenter for børn og unges kultur ved VIA University College, pædagoguddannelsen JYDSK, Aarhus. Specialeafhandling: Frivilligt arbejde-muligheder og barrierer Aalborg universitet 2005. med Robert Putnams teori om social kapital som analyseværktøj til forståelse af frivillige fællesskaber. Og efterfølgende arbejdet med professionelle fællesskaber som social kapital i århusianske børnehaver (2008). Arbejder som konsulent og kursusudvikler. Medlem af tænketanken SIF (Social innovationsforum) nedsat af tidligere børnerådsformand Lisbeth Zornig Andersen (2012) med det formål at finde nye veje i arbejdet med udsatte børn og deres familier.